

Kulturutskottet

Regeringens proposition till riksdagen om statsbudgeten för 2023

Till finansutskottet

INLEDNING

Remiss

Regeringens proposition till riksdagen om statsbudgeten för 2023 (RP 154/2022 rd): Ärendet har lämnats till kulturutskottet för eventuellt utlåtande till finansutskottet. Tidsfrist: 27.10.2022.

Sakkunniga

Utskottet har hört

- budgetråd Merja Salmi, finansministeriet
- konsultativ tjänsteman Sanna Nieminen, finansministeriet
- överdirektör Atte Jääskeläinen, undervisnings- och kulturministeriet
- överdirektör Riitta Kaivosoja, undervisnings- och kulturministeriet
- överdirektör Eeva-Riitta Pirhonen, undervisnings- och kulturministeriet
- överdirektör Esko Ranto, undervisnings- och kulturministeriet
- ekonomichef Pasi Rentola, undervisnings- och kulturministeriet
- direktör Tiina Silander, undervisnings- och kulturministeriet
- processdirektör Antti Vettenranta, strategisk sammanslutning av högskolorna Haaga-Helia, Laurea och Metropolia (3AMK)
- utvecklingsdirektör Susanna Niinistö-Sivuranta, Helsingfors universitet
- akademisk direktör, professor Mirjamaija Mikkilä-Erdmann, Lärarutbildningens databas FinTED
- operativ direktör, fakultetschef Anu Warinowski, Lärarutbildningens databas FinTED
- överdirektör Riitta Maijala, Finlands Akademi
- direktör Paula Tuovinen, Centret för konstfrämjande
- specialsakkunnig Päivi Väisänen-Haapanen, Finlands Kommunförbund
- expert Saku Lehtinen, Ammattiosaamisen kehittämisyhdistys AMKE ry
- verksamhetsledare Sarianna Reinikainen, Erilaisten Oppijoiden Liitto ry
- generalsekreterare Hanna Kosonen, Forum Artis ry
- ledande expert Mikko Valtonen, Centralhandelskammaren
- generalsekreterare Rosa Meriläinen, Kultur- och konstområdets centralorganisation KULTA rf
- specialsakkunnig Risto-Matti Alanko, Undervisningssektorns Fackorganisation OAJ rf
- utbildningspolitisk direktör Nina Lahtinen, Undervisningssektorns Fackorganisation OAJ rf
- ordförande Karita Koskinen, Pohjanmaan Luokanopettajat ry

Utlåtande KuUU 25/2022 rd

- näringspolitisk direktör Heikki Kuutti Uusitalo, Bildningsarbetsgivarna rf
- ordförande, rektor Marko Jokinen, Suomen Luokanopettajat ry
- chef för samhällsrelationer Toni Ahva, Finlands Olympiska Kommitté rf
- generalsekreterare Riikka Juntunen, Finlands Paralympiska Komite rf
- professor Pasi Koski.

Skriftligt yttrande har lämnats av

- Servicecentret för kontinuerligt lärande och sysselsättning
- Nationella centret för utbildningsutvärdering
- Utbildningsstyrelsen
- Sodan ja rauhan keskus Muisti
- Statens idrottsråd
- Innovationsfinansieringsverket Business Finland
- Närings-, trafik- och miljöcentralen i Nyland
- Det kulturpolitiska forskningscentret Cupore
- Rådet för yrkeshögskolornas rektorer Arene rf
- Finlands svenska författareförening rf
- Hämeen Liikunta ja Urheilu ry
- LiveFIN rf
- Lukukeskus-Läscentrum ry
- Luovan työn tekijät ja yrittäjät ry
- Music Finland ry
- Professorsförbundet
- Sanasto rf
- SOSTE Finlands social och hälsa rf
- Finlands Filmkammare rf
- Finlands Folkhögskolförening rf
- Finlands Sommaruniversitet rf
- Suomen Kirjailijaliitto r.y.
- Finlands Lärarstuderandes Förbund SOOL
- Konstnärsgillet i Finland
- Finlands Teatrar rf
- Finlands universitetsrektorers råd UNIFI rf
- Säveltäjain Tekijänoikeustoimisto Teosto ry
- Tapahtumateollisuus ry
- Tieteentekijöiden liitto ry
- Handikappforum rf
- Fritt Bildningsarbete rf
- Universitetscentrens samarbetsforum.

UTSKOTTETS ÖVERVÄGANDEN

Allmänt

Med anslagen i budgetpropositionen för 2023 fortsätter satsningarna på att ordna tjänster inom småbarnspedagogik och utbildning. I propositionen anvisas medel också för högskoleutbildning och forskning samt för kultur, konst, idrott och ungdomsarbete. Även de studerandes ekonomiska ställning förbättras. Förmånstagarna till avkastningen av penningsspelsverksamhet kompenseras för den minskade avkastningen på motsvarande sätt som år 2022.

Verkställandet av den utvidgade läroplikten och den avgiftsfria utbildningen på andra stadiet fortsätter. Anslagen stiger till 102 miljoner euro nästa år då reformen går in på sitt tredje år. De första resultaten visar att färre avbryter studierna och att samarbetet mellan olika parter, särskilt kommunerna och anordnarna av utbildning på andra stadiet har fungerat väl.

Arbetet med att stärka elev- och studerandevårdstjänsterna inom den grundläggande utbildningen och på andra stadiet fortsätter i enlighet med regeringsprogrammet. Finansieringsnivån för nästa år ligger på 12 miljoner euro och dessutom ingår finansiering för motsvarande arbete till ett belopp av 17 miljoner euro i statsandelarna som riktas till välfärdsområdena.

För hobbyverksamhet för barn och unga föreslås i enlighet med tidigare beslut 14,5 miljoner euro. Den så kallade Finlandsmodellen ger barn och unga tillgång till fler fritidsaktiviteter i anslutning till skoldagen.

Regeringen har som mål att utbilda 2 500 nya omsorgsassistenter mellan åren 2023 och 2025. För 2023 föreslås ett tillägg på sammanlagt 18,6 miljoner euro för utbildning av omsorgsassistenter, varav 10,8 miljoner euro anvisas under momentet för Servicecentret för kontinuerligt lärande och sysselsättning och 7,8 miljoner euro under momentet för statsandelar för yrkesutbildning. För omkostnaderna för Servicecentret för kontinuerligt lärande och sysselsättning föreslås också ett tillägg på 5,5 miljoner euro för utbildning som riktas till ukrainare.

I anslagen till förvaltningsområdet inkluderas lagstadgade indexjusteringar. Finlands minskade tilldelning har beaktats i budgetpropositionen med hjälp av medel ur EU:s facilitet för återhämtning och resiliens.

Utskottet anser att ovannämnda anslagsförslag behövs och välkomnar att de centrala anslagen för funktioner som riktar sig till barn har sammanställts i barnbudgeteringen.

Utskottet har beslutat behandla budgetpropositionen för 2023 utifrån följande teman: grundläggande färdigheter och stöd för lärande, kvalitet och jämlikhet i undervisningen, tillgången på och matchningen av kompetent arbetskraft, forskning och utveckling, utveckling av lärarutbildningen, situationen inom kultursektorn med avseende på coronapandemin och den statliga finansieringen samt idrott och motion som stöder barns välbefinnande.

Utlåtande KuUU 25/2022 rd

Kvaliteten på och jämlikheten inom undervisningen

Arbetet för att utveckla kvaliteten på och jämlikheten inom undervisningen har huvudsakligen genomförts som en del av programmet Utbildning för alla. Flera ändringar i lagstiftningen har gjorts för att stärka småbarnspedagogiken, förskoleundervisningen och den grundläggande utbildningen. Ett exempel är bland annat försöket med tvåårig förskoleundervisning som genomförs i 105 kommuner.

I budgetpropositionen föreslås en anslagsnivå på cirka 15,3 miljoner euro för att etablera finansieringen för jämlikhetsfrämjande arbete inom förskoleundervisning och grundläggande utbildning. Det är viktigt att fästa uppmärksamhet vid att målen som kommunerna förbinder sig till för att beviljas statsunderstöd ska vara realistiska så att det är möjligt att med de anslag som reservrats stödja ordnandet av verksamheten. Utskottet understryker också att det krävs en tillräcklig basfinansiering för att undervisningen ska kunna hålla hög kvalitet.

Utskottet noterar att jämlikhetsanslaget för småbarnspedagogiken upphör. För den grundläggande utbildningens del minskar finansieringen i fråga med 80 miljoner euro i förhållande till innevarande år. Utskottet anser att det är viktigt att jämlikhetsanslagen hålls på en stabil nivå såväl för småbarnspedagogiken och förskoleundervisningen som för den grundläggande utbildningen. För att på lång sikt och proaktivt kunna stödja aktörerna inom småbarnspedagogik och utbildning krävs det att anslagen inte varierar kraftigt under olika år.

Utskottet påpekar att även om regeringens tidsbundna projekt håller på att avslutas samtidigt med regeringsperioden, syns de fortfarande i vardagen i skolorna och småbarnspedagogiken. Jämlikhetspenningen som beviljats 2022 kan användas också nästa år.

Kunskaperna hos eleverna i den grundläggande utbildningen i Finland ligger på samma nivå på olika håll i landet. Elevens språkliga bakgrund och läroanstaltens undervisningsspråk och kommungrupp förklarar bara en liten del av skillnaderna i elevernas kunskaper i början och slutskedet av den grundläggande utbildningen. Den grundläggande utbildningen håller en jämn kvalitet.

När man granskar jämlikheten i lärandet är det också viktigt att ta fasta på hur jämställdheten mellan könen förverkligas. Av ett sakkunnigyttrande framgår att kunskaperna i matematik och modersmål är på samma nivå för pojkar och flickor då de börjar i första klass. Skillnaderna uppkommer i ett senare skede. Särskilt i bedömningen av kunskaperna i modersmål i nionde klass har man upprepade gånger observerat skillnader i flickornas och pojkarnas kunskaper.

Kön är dock inte en väsentlig faktor för att förklara kunskapsskillnader. Kunskaperna hos både flickor och pojkar varierar kraftigt från individ till individ. Skillnaderna i medeltal beror enligt ett sakkunnigyttrande inte på en svag kunskapsnivå hos alla pojkar utan på att det finns fler pojkar än flickor med svaga färdigheter. Det är viktigt att komma ihåg att det i skolorna också finns många flickor vars lärande man behöver oroa sig för. Det är viktigt att eleverna blir bemötta och behandlade som individer, inte som representanter för sitt eget kön.

Sakkunniga har påpekat att det förekommer kunskapsskillnader särskilt mellan individerna men också mellan skolorna. Dessutom har skillnaderna mellan befolkningen och skillnaderna i eko-

Utlåtande KuUU 25/2022 rd

nomin och välfärden ökat under de senaste åren, vilket inverkar på elevernas jämlika möjligheter till lärande på alla utbildningsstadier. Utvärderingar visar att ojämlikheten har ökat till följd av coronapandemin. Bristerna i lärande, kunnande och välbefinnande är kopplade till varandra.

Utskottet har i sitt betänkande om den utbildningspolitiska redogörelsen (KuUB 19/2021 rd — SRR 1/2021 rd) ingående behandlat jämlikheten inom undervisning och utbildning och ser det som viktigt att fortsätta åtgärderna för att jämlikheten inom utbildningen ska kunna bli verklighet. När åtgärderna planeras är det viktigt att ta fasta både på det som har lyckats och det som behöver utvecklas ytterligare.

Grundläggande färdigheter

Utskottet upprepar sin tidigare ståndpunkt (t.ex. KuUB 19/2021 rd — SRR 1/2021 rd och KuUU 11/2020 rd — RP 146/2020 rd) och betonar vikten av åtgärder för att identifiera grundläggande läs-, skriv- och räknefärdigheter och för att främja inläringen av dessa samt för att känna igen hinder för inläring. Det är viktigt att satsa på att utveckla de grundläggande färdigheterna under hela studievägen med början från småbarnspedagogiken.

Läskunnighet är en nyckelkompetens både för studierna och i arbetslivet. Läskunnighet och läsande har också ett starkt samband med inläring och kunnande i andra läroämnen, såsom matematik och naturvetenskaper. Läskunnighet hänger också ihop med bland annat kreativitet, empati och individuellt välbefinnande.

Utskottet noterar att det för 2023 inte har reserverats några anslag för genomförandet av Nationella läskunnighetsstrategin 2030. Det har gjorts ett ypperligt arbete med beredningen av strategin¹. Strategin tar utifrån forskningsrön fasta på utmaningarna med att differentiera läskunnigheten och presenterar såväl mål som förslag till konkreta åtgärder för att på lång sikt utveckla det läskunnighetsfrämjande arbetet. Strategin har genomförts bland annat genom projekten Läsande skola och Läsande småbarnspedagogik samt inom nätverket En läsande kommun. Kulturutskottet betonar vikten av ett målmedvetet och långsiktigt genomförande av de åtgärder som presenteras i strategin och att resurser anvisas för det fortlöpande programmet för läskunnighet. Utskottet föreslår att finansutskottet reserverar tillräcklig finansiering för dessa.

Ett åtgärdsförslag i den nationella läskunnighetsstrategin är att stärka läsintresset i barnfamiljer genom att göra vårdnadshavarna förtroga med läsning och mångsidiga läsfärdigheter, till exempel genom att fortsätta programmet En läsgåva till barnet som en del av rådgivningsverksamheten för barnfamiljer. Läscentrums rådgivningsprogram En läsgåva till barnet inleddes med en finansiering på 1,2 miljoner euro som Suomen Kulttuurirahasto beviljade för åren 2019—2021. Programmet har fortsatt 2022 med finansiering som beviljats av riksdagen. Programmet når hela årskullen som föds under ett år och före utgången av 2022 har sammanlagt 200 000 familjer med nyfödda fått en bokkasse som sammanställts med stöd av en sektorsövergripande grupp sakkunniga.

¹ https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/nationella_laskunnighetsstrategin_2030_0.pdf

Utlåtande KuUU 25/2022 rd

Det krävs långsiktigt arbete för att genomföra programmet En läsgåva till barnet. För att programmet ska kunna fortsätta behövs en årlig finansiering på 350 000 euro. Utskottet ser det som ytterst viktigt att finansiering för programmet säkerställs på så lång sikt som möjligt och föreslår att man i budgetpropositionen säkerställer en finansiering på 350 000 euro för genomförandet av programmet En läsgåva till barnet.

Stöd för lärandet

I ett sakkunnigyttrande uttryckte man oro över den grundläggande utbildningens tillstånd och utmaningarna med tidigt stöd till eleverna och fäste uppmärksamhet vid att stödet i tre steg fortfarande är förknippat med utmaningar och således behöver utvecklas vidare. Utskottet är medvetet om dessa farhågor och betonar med hänvisning till sin tidigare ståndpunkt i olika sammanhang (bl.a. KuUB 19/2021 rd — SRR 1/2021 rd, KuUU 17/2021 rd — RP 146/2021 rd och KuUU 5/2021 rd — RP 241/2020 rd) hur viktigt det är att stödja barns och ungas lärande och välbefinnande. Det är viktigt att det finns tillräckliga resurser för stödet och att stödet ordnas så att det finns nära eleven och är tillgängligt genast när det behövs. Det mångprofessionella samarbetet i vardagen i skolorna samt mellan utbildningsanordnarna och välfärdsområdena ska förlöpa smidigt så att eleverna kan stödjas på bästa möjliga sätt.

Cirka 20 procent av barnen behöver stöd i sitt lärande på grund av inlärningssvårigheter och andra orsaker. I ett sakkunnigyttrande till utskottet anges att antalet elever som har behov av stöd i den grundläggande utbildningen har ökat kontinuerligt under 2000-talet. Övergången till stöd i tre nivåer 2011 medförde att antalet elever som behöver särskilt stöd minskade en aning, och på motsvarande sätt blev eleverna som får intensifierat stöd fler. Antalet elever som har behov av särskilt stöd har ändå ökat på nytt sedan år 2014. Utskottet betonar att det med avseende på jämlikheten i utbildningen är synnerligen viktigt att stödet för lärande fungerar på alla utbildningsstadi-er.

Utskottet understryker att det för att utveckla jämlika förutsättningar för lärande är viktigt att stärka åtgärderna inom det allmänna stödet (den första nivån av stödet i tre steg) utifrån elevens individuella behov. Rätt form av stöd som ges i rätt tid i elevens egen undervisningsgrupp förebygger tillsammans med en pedagogik som stöder lärandet att eleven drabbas av svårigheter som kräver kraftigare stödåtgärder.

Utskottet påpekar att riksdagens plenum på förslag av kulturutskottet har godkänt ett ställningstagande där det förutsätts att regeringen genomför en totalreform av systemet för stöd för lärande (Riksdagens skrivelse RSk 15/2022 rd — SRR 1/2021 rd, punkt 6 i ställningstagandet). Utskottet framhåller att det är viktigt att beredningen och genomförandet av reformen inleds så snart som möjligt.

Undervisning för läropliktiga vid folkhögskolor

I budgetpropositionen för 2023 anvisas folkhögskolorna 3,5 miljoner euro för genomförandet av utbildning för läropliktiga. Anslaget är beräknat för ordnandet av undervisning för cirka 650 studerande.

Utlåtande KuUU 25/2022 rd

I ett sakkunnigyttrande har framförts att man har goda erfarenheter av den utbildning inom fritt bildningsarbete som inleddes vid folkhögskolorna i augusti 2021 och som riktar sig till läropliktiga. Därtill lyfts fram att behovet av utbildning ökar. I den gemensamma ansökan 2022 fanns det ungefär tusen förstahandssökande till utbildningen i fråga.

För läropliktiga är det så kallade folkhögskoleåret ett viktigt utbildningsalternativ efter den grundläggande utbildningen. Folkhögskoleåret främjar jämlika möjligheter till fortsatta studier för de unga. Utskottet anser det nödvändigt att man i budgeten beaktar behovet av att öka antalet studieplatser inom folkhögskolornas utbildning för läropliktiga så att det varje år finns studieplatser för tusen unga.

Utskottet föreslår därför att anslaget för folkhögskolor i budgeten för 2023 ska beakta behovet av ett tillägg på 350 studieplatser inom utbildning som riktar sig till läropliktiga och täcka läromedelskostnaderna för de läropliktiga.

Tillgången till kompetent arbetskraft

Den allvarliga bristen på kompetent arbetskraft i Finland är skadlig för företagens verksamhet och om den fortsätter kommer den också att utgöra ett centralt hot mot den ekonomiska tillväxten och konkurrenskraften. I ett sakkunnigyttrande konstateras att cirka 70 procent av företagen för närvarande har brist på kompetent arbetskraft. Utskottet instämmer i att kunnandet utvecklas under hela arbetslivet, och således har också innovationsincitamenten för företag en viktig roll i utvecklingen av Finlands kompetensbas.

Kulturutskottet ser allvarligt på OECD:s färskaste statistikrapport som visar att antalet högskoleutbildade finländare ligger under OECD:s medelnivå. I statsrådets utbildningspolitiska redogörelse (SRR 1/2021 rd) har det fastställts som mål att hälften av åldersklassen avlägger högskoleexamen 2030. För att målet ska nås krävs en betydande ökning av antalet nybörjarplatser. Det ökade antalet platser ska enligt redogörelsen riktas till de branscher och områden där det finns efterfrågan på utbildning och där det finns arbete. Kulturutskottet har i sitt betänkande om redogörelsen (KuUB 19/2021 rd) påpekat att det är viktigt att kvalitetsfrågorna och resursbehoven inom undervisning och handledning beaktas parallellt med målen för antalet examina och utbildningens tillgänglighet. Utskottet uppmanar finansutskottet att överväga att öka antalet nybörjarplatser vid högskolorna 2023.

Att höja utbildningsnivån är ett viktigt sätt att svara mot framtida behov av kompetent arbetskraft, och för det krävs fler utbildningsplatser vid högskolorna. Det här kräver systematiska och långsiktiga åtgärder samt tillräcklig finansiering för att trygga en högklassig utbildning. Det är viktigt att se till att högskolorna har en stark, stabil och förutsägbar basfinansiering.

Kulturutskottet har ingående behandlat matchningsproblemet som ett eget ärende och konstaterat att det krävs åtgärder på många plan samtidigt för att problemet ska kunna lösas (KuUU 15/2022 rd — EÄ 9/2022 rd). Utskottet oroar sig särskilt för hur personalen inom social- och hälsovården samt småbarnspedagogiken och utbildningen ska räcka till. Man bör omedelbart vidta konkreta åtgärder för att på båda nationalspråken svara på arbetskraftsbehoven inom dessa sektorer. Utskottet framhåller att enbart ett ökat antal utbildningar inte är tillräckligt för att lösa problemet,

Utlåtande KuUU 25/2022 rd

utan att man också bör fästa uppmärksamhet vid branschernas attraktionskraft och förmåga att hålla kvar personalen samt vid genomströmningen i utbildningen.

Utskottet lyfter i detta sammanhang fram behovet av att särskilt utreda om antalet nybörjarplatser inom utbildningen för lärare inom småbarnspedagogik är tillräckligt och att granska hur attraktiv branschen är. Frågan behöver bedömas grundligt före universitetens nästa avtalsperiod. Utskottet hänvisar till riksdagens uttalande (KuUB 5/2018 rd) om att statsrådet sörjer för att utbildningsutbudet för lärare inom småbarnspedagogik är tillräckligt och håller jämn kvalitet och att fördelningen av platserna är regionalt och språkligt balanserad i alla delar av landet. Tillgången på kompetent och behörig arbetskraft är redan nu en utmaning i flera kommuner. Utskottet anser det nödvändigt att man snabbt finner lösningar på situationen. (*Utskottets förslag till uttalande 1*)

Forskning och utveckling

I enlighet med regeringsprogrammet, den nationella färdplanen för forskning, utveckling och innovationer (FoUI) samt riktlinjerna i den parlamentariska FoUI-arbetsgruppen strävar Finland efter att utgifterna för forskning och utveckling höjs till fyra procent av bnp fram till 2030. Den offentliga sektorns andel av målet på fyra procent är en tredjedel, det vill säga 1,33 procent. I budgetpropositionen för 2023 beaktas de ytterligare statliga satsningar på FoU-helheten som det beslutades om i samband med planen för de offentliga finanserna 2023—2026. Från och med 2023 införs det också ett extra avdrag för forsknings- och utvecklingsverksamhet i beskattningen för att stödja FoU-investeringar. Utskottet framhåller att det är viktigt att skatteincitamentet införs och anser att åtgärdens genomslag bör följas upp.

Vid sidan av budgetpropositionen ger regeringens proposition om finansiering av statens forsknings- och utvecklingsverksamhet (RP 211/2022 rd), som är under behandling i riksdagen, en översikt över hur målen på fyra procent ska nås. För att Finlands ekonomi ska stå på en hållbar grund är det viktigt att skapa en gynnsam miljö för forskning och utveckling och att satsa tillräckliga offentliga medel på att stödja verksamheten. Långsiktig och förutsägbar finansiering av forskning och utveckling ger också möjligheter att öka den finländska forsknings- och utvecklingsverksamhetens attraktionskraft på internationell nivå.

Kulturutskottet har bland annat i samband med behandlingen av den utbildningspolitiska redogörelsen konstaterat att det med tanke på Finlands framgång är nödvändigt att satsa på evidensbaserad kunskap, säkerställa en förutsägbar finansiering för forskningen och trygga forskarnas arbete. Resultaten av högklassig forskning utgör inte bara en grund för högskoleutbildningen utan möjliggör också bland annat nya program och applikationer inom alla områden i samhället.

Investeringar i forsknings- och utvecklingsverksamhet möjliggör i sin helhet tillväxt och välfärd. Enligt utskottet är det viktigt att de målmedvetna satsningarna på forskning och utveckling fortsätter. För att stärka forsknings- och utvecklingsverksamheten krävs fler utbildningar, satsningar på lärande under arbetskarriären och att Finland görs mer attraktivt för internationella experter.

Utskottet lyfter också fram yrkeshögskolornas betydelse i anslutning till att de bedriver tillämpad forsknings- och utvecklingsverksamhet som utgår från arbetslivet och främjar den regionala ut-

Utlåtande KuUU 25/2022 rd

vecklingen. Yrkehögskolorna har en viktig roll när det gäller att skaffa extern finansiering. Satsningar på verksamheten förutsätter tillräcklig basfinansiering.

Lärarytbildning

Kompetensen hos yrkesutbildade personer inom undervisningssektorn är en viktig nämnare när det kommer till att höja kvaliteten på undervisningen. Utskottet betonar vikten av grundutbildning, inskolning och fortbildning för lärare. Högutbildade, yrkeskunniga och engagerade lärare skapar grunden för lärandet och bidrar därigenom till att upprätthålla och förbättra kunskapsnivån i vårt land. För att säkerställa att lärarna har uppdaterade kunskaper och för att trygga deras ork i arbetet måste man se till att alla lärare har möjlighet att utveckla sitt yrkeskunnande. Likaså är det viktigt att hitta en balans mellan utvecklingsarbetet i skolorna och lärarnas arbetsro.

Utskottet betonar att undervisningssektorns attraktionskraft och förmåga att hålla kvar personalen bör stärkas genom tillräckliga och verkningfulla åtgärder för att undvika att anställda byter bransch på grund av utmattning och dåliga arbetsförhållanden och för att motverka att antalet personer som söker sig till branschen minskar. Uppskattningen av lärarens arbete bör uppmärksammas. Förutom att utveckla lärarytbildningen och sörja för goda arbetsförhållanden kan till exempel mentorsverksamhet för nya lärare och ledare bidra till att lärarna orkar bättre i arbetet och stannar kvar i branschen.

Utskottet understryker vikten av en evidens- och kunskapsbaserad utveckling av lärarytbildningen. Som stöd för forskningen ska det finnas ett tillräckligt nationellt datalager som upprätthålls genom kontinuerlig verksamhet.

Även om lärarytbildningen ständigt utsätts för ett utvecklingstryck är det viktigt att säkerställa att utvecklingen är långsiktig. Det är också viktigt att notera att förändringarna i lärarytbildningen syns med fördröjning i vardagen i skolorna, det vill säga först när de som utexaminerats från studier enligt den nya läroplanen har börjat undervisa.

Lärarytbildningen har under de senaste åren utvecklats som en del av Lärarytbildningsforumets arbete. Forumet har drivits med projektfinansiering som har gjort det möjligt att utveckla lärarnas grundutbildning, inskolning och fortbildning. Det har funnits 50 olika utvecklingsprojekt inom ramen för lärarytbildningsforumet. Med hjälp av projekten har man bland annat utvecklat språkmedveten pedagogik och digitalisering i undervisningen. Arbetet inom forumet har på ett betydande sätt stärkt samarbetet mellan högskolorna och med intressentgrupperna, vilket i sin tur har bidragit till att utveckla och förnya lärarytbildningen. Också reformen av lärarytbildningens urvalsprov genomfördes som ett projekt inom Lärarytbildningsforumet. Forumets mandatperiod avslutas den 31 december 2022. Utskottet anser att lärarytbildningen har utvecklats på många sätt genom Lärarytbildningsforumets arbete.

Utlåtande KuUU 25/2022 rd

Kulturbranschen

Coronatiden har fortfarande konsekvenser för verksamheten inom de kreativa branscherna

Kultur- och konstbranschen samt de kreativa branscherna har drabbats av pandemin på ett aldrig tidigare skådat sätt. Arbetslösheten ökade och företagens omsättning minskade betydligt. Tillgången till konst och kultur minskade avsevärt för medborgarna även om många aktörer inom branschen utvecklade nya sätt att ordna sina tjänster till exempel på nätet.

Coronatiden har också framhållit hur mångsidigt verksamhets- och aktörsfältet inom de kreativa branscherna är och att det finns problem som har samband med att mångsidigheten inte uppfattas. Till exempel fanns det inte alltid förståelse för olika verksamhetsformer och deras behov när coronastöden delades ut. Det här berodde delvis på att beslut fattades inom olika förvaltningsområden där man uppfattade de kreativa branscherna på olika sätt.

Utskottet instämmer i det som framförs i budgeten (s. 444) om att kulturbranschen bör återställas till nivån som rådde före pandemin. Coronastöden till aktörerna inom konst- och kulturbranschen har lindrat situationen, men enligt sakkunniga tar det flera år innan situationen kan rättas till. Krisåren har försämrat de ekonomiska förutsättningarna inom branschen, och de försämrats ytterligare av att publiksiffrorna fortfarande inte är på samma nivå som före pandemin även om verksamheten kan ordnas igen.

För att kunna utreda återhämtningen inom konst- och kulturbranschen krävs det evidensbaserad kunskap som baserar sig på jämförelseuppgifter och mätare från åren före coronaviruset. Det behövs forskningsdata om all inverkan som pandemin har haft, också sådan som man eventuellt inte ännu känner till. Den här informationen har också betydelse för beredskapen inför eventuella kriser i framtiden och för stärkandet av den nationella resiliensen.

Satsningar krävs på konst och kultur

I budgetpropositionen för 2023 föreslås 599 miljoner euro i anslag för konst och kultur, vilket är 13,1 miljoner euro mindre än i den ordinarie budgeten för 2022. Detta är beklagligt med tanke på att konst och kultur i allt högre grad utgör kärnan i den kreativa ekonomin. Utan konst och kultur kan det inte uppstå någon betydande kreativ sektor eller kreativ ekonomi i Finland.

Konst och kultur har förutom sitt bildningsuppdrag också effekter som främjar hälsan och välbefinnandet. Forskningsrön visar speciellt på effekterna på det psykiska välbefinnandet. Utskottet har upprepade gånger uttryckt sin oro över behovet av att stödja barns och ungas välbefinnande; stödbehovet är ännu större till följd av pandemin. Utskottet välkomnar därför att statsandelarna för grundläggande konstundervisning och understöden för barnkultur har beaktats i barnbudgeteringen som gäller kultur i budgetpropositionen. Den verksamhet som berörs av finansieringen är tillsammans med en utvidgning av hobbyverksamheten förbättrar barnens livskvalitet och välbefinnande avsevärt.

Utskottet betonar dessutom att konst- och kulturbranschen också skapar tillväxt och inte bara är föremål för statlig finansiering. Konst och kultur genomsyrar de olika sektorerna i samhället så-

Utlåtande KuUU 25/2022 rd

väl socialt som ekonomiskt. Branschen har också potential att vara en del av lösningarna för hållbar utveckling.

Konst- och kulturbranschen är förknippad med en stor tillväxt-, sysselsättnings- och exportpotential och detta bör utnyttjas på bred front. Det kräver samarbete mellan olika ministerier, bland annat undervisnings- och kulturministeriet samt arbets- och näringsministeriet. Statistik- och kunskapsbasen inom konst- och kulturbranschen samt forskningen om branschens genomslag bör stärkas. För att identifiera den tillväxtpotential som finns inom de kreativa branscherna är det viktigt att följa utvecklingen parallellt med andra branscher. Det är också viktigt att utnyttja möjligheterna till företagarlostron som en metod för att stärka kulturbranschen.

Kulturbranschens betydande effekter för samhället och utmaningarna inom branschen har identifierats väl i rapporten Kulturens tid är nu och alltid som arbetsgruppen för kultursektorns framtid publicerade i juni 2022². Utskottet uppmuntrar till att främja genomförandet av arbetsgruppens förslag, inklusive den kulturpolitiska redogörelse som nämns i rapporten.

Tryggad tillgång till filmkonst

Med hänvisning till ett sakkunnigyttrande uttrycker utskottet sin oro över tillgången till filmkonst i regionerna. Coronatiden har på ett drastiskt sätt försämrat situationen inom filmbranschen. Restriktionerna som pågick i över två års tid påverkar fortfarande besökarantalet på biograferna. Biografer och filmdistributörer har inte fått full ersättning för inkomstbortfallet efter restriktionerna. Filmdistributörerna fick dessutom inte någon ersättning alls för de förluster som den senaste nedstängningen på grund av coronaviruset orsakade.

Biografernas dåliga ekonomiska situation gör det svårt för dem att förnya sin utrustning. Genom digitaliseringen av biograferna i Finland för tio år tryggades ett landsomfattande nätverk av biografer. Det finns dock risk för att nätverket blir allt glesare om inte den digitala biografutrustningen som nått slutet av sin livscykel förnyas. Det här gäller 130 biografer och för att förnya utrustningen vid dessa krävs ett anslag på fyra miljoner euro för de kommande fem åren.

Det är beklagligt att det i budgetpropositionen för 2023 inte har reserverats finansiering för dessa investeringar i apparatur och utskottet föreslår att finansutskottet anvisar ett tillräckligt anslag för att förnya biografernas digitala utrustning.

Digital litteratur ska omfattas av ersättning för utlåning

Utskottet noterar att det anslag på en miljon euro som i samband med ramförhandlingarna våren 2022 reserverades för ersättningar för utlåning av e-böcker och e-ljudböcker inte har tagits in i budgetpropositionen för 2023—2026. Reformen har inväntat en lagstiftningsändring.

² https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164225/OKM_2022_23.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Utlåtande KuUU 25/2022 rd

I en utredning om ersättning för användning av e-material vid bibliotek³ föreslås att det nuvarande systemet med ersättning för utlåning ska utvidgas till att även gälla utlåning av e-böcker och e-ljudböcker från allmänna bibliotek. Vid sidan av en ändring av lagstiftningen presenteras i utredningen också en snabbare lösning. Den skulle innebära att ersättningen för e-utlåning vid allmänna bibliotek från och med nästa år kunde genomföras genom beslut av ministeriet. Det här skulle i sin tur göra det möjligt att snabbt ta i bruk den ramreservering som det fattades beslut om i våras.

Utskottet betonar att systemet för betalning av ersättning för utlåning av e-material vid bibliotek bör genomföras så snabbt som möjligt i enlighet med riksdagens vilja. (*Utskottets förslag till uttalande 2*)

Motion och idrott

I budgetpropositionen föreslås anslag på 153,7 miljoner euro för motion och idrott. Kulturutskottet framhåller att det är mycket viktigt att satsa på motion och idrott. Anslagen främjar förutsättningarna för motion och idrott genom finansiering bland annat för byggande av idrottsanläggningar, medborgarverksamhet inom motion och idrott, kommunernas motions- och idrottstjänster samt elitidrott. För att främja motion och idrott är det, precis som inom många andra verksamhetsformer, viktigt att finansieringen är långsiktig och förutsägbar.

I UKK-institutets motionsrapport för 2022 redogörs för den fysiska aktiviteten, stillasittandet och den fysiska konditionen hos finländska barn, unga, vuxna i arbetsför ålder och äldre (Uppmätt fysisk aktivitet, stillasittande och fysisk kondition hos finländare 2018—2022, Undervisnings- och kulturministeriets publikationer 2022:33). Rapporten visade att finländarna under största delen av sin vakna tid var stillasittande eller liggande. Det framgår att den fysiska aktiviteten minskar under hela skollåldern, hålls på en jämn nivå under arbetslivet och minskar ytterligare i pensionsåldern.

Kulturutskottet ser med oro på den minskade fysiska aktiviteten, eftersom motion och fysisk aktivitet har stor betydelse för människornas välbefinnande som helhet, från fysisk kondition till psykisk uthållighet och samhörighet. Minskad fysisk aktivitet och försämrad kondition leder också till utmaningar med tanke på målen om att förlänga arbetskarriärerna. Det är viktigt att ta tag i de utmaningar som en stillasittande livsstil och för lite fysisk aktivitet medför.

Det så kallade drop out-fenomenet där barn avslutar en sport eller idrottshobby i tonåren är vanligt i Finland. För att ingripa i fenomenet behövs till exempel hobbyverksamhet där tröskeln att delta är låg samt engagemang för att aktivera den unga i en ny roll i föreningsverksamheten, till exempel som tränare, ledare eller domare. Det behövs också ett nära samarbete mellan kommunerna och välfärdsområdena för att man ska kunna påverka att de unga inte avslutar sina motions- och idrottsaktiviteter.

Under de senaste åren har man med hjälp av de riksomfattande rörelse-programmen för att främja motion och idrott strävat efter att stärka en motionsinriktad livsstil hos olika ålders- och befolkningsgrupper. Helheten finansieras av undervisnings- och kulturministeriet och omfattar följande

3 Undervisnings- och kulturministeriets publikationer 2022:41.

Utlåtande KuUU 25/2022 rd

de program: Familjen i rörelse, Småbarnspedagogiken i rörelse, Skolan i rörelse, Studier i rörelse, Vuxna i rörelse och Äldre i rörelse. Utskottet påpekar att det är viktigt att resurserna för detta program som ska främja den fysiska aktiviteten hos befolkningsgrupperna tryggas på lång sikt också från och med 2023.

Utskottet konstaterar att verksamhet som riktar sig till barn och unga skapar en grund för fysisk aktivitet genom hela livet. De viktigaste åtgärderna för att främja motion och idrott bland barn är att öka den fysiska aktiviteten under skoldagarna och sörja för att Finlandsmodellen för hobby-verksamhet och programmen I rörelse fortsätter. Utskottet delar också den ståndpunkt som framförts i ett sakkunnigyttrande vad gäller att man i allt beslutsfattande bör ta hänsyn till vilken inverkan besluten har på befolkningens — och i synnerhet barnens och de ungas — fysiska aktivitet. Den här frågan är aktuell bland annat under den pågående energikrisen när man fattar beslut om att minska energiförbrukningen och dämpa energikostnaderna.

Övrigt

Utskottet noterar att dimensioneringen av Utbildningsstyrelsens anslag i budgetpropositionen inte har motsvarat Utbildningsstyrelsens faktiska utgifter. Största delen av utgifterna är fasta utgifter: personalutgifter, hyror samt utgifter för underhåll av IKT-system i form av leverantörsavgifter. De årliga underdimensioneringarna har åtgärdats med tilläggsanslag av engångsnatur antingen i den kompletterande budgeten eller i tilläggsbudgetarna. Utskottet understryker att anslagsnivån för Utbildningsstyrelsens grundläggande omkostnader måste höjas permanent för att ämbetsverket ska kunna sköta sina uppgifter så bra som möjligt.

Utskottet välkomnar att det har reserverats ett anslag för produktion av läromedel på samiska. Enligt en utredning från 2020⁴ har tillgången till läromedel på samiska förbättrats, men läromedlen är föråldrade och motsvarar inte kraven i läroplansgrunderna. För en del läroämnen saknas läromedel helt och hållet vilket gjort det svårt att undervisa barn och unga.

Den pågående energikrisen märks tydligt också inom kultur, idrott och motion. De stigande energikostnaderna medför utmaningar för kommuner, företag och andra sammanslutningar, såsom idrotts- och motionsföreningar och biografer, som upprätthåller anläggningar och lokaler för kultur och idrott. I ett läge där man fortfarande återhämtar sig från de problem som nedstängningen under coronapandemin medförde anser utskottet att det är väldigt viktigt att man söker fungerande lösningar för att anläggningar och lokaler som används för kultur, idrott och motion inte ska behöva stänga.

Utskottet välkomnar att barnbudgeteringen i budgetpropositionen utöver kultur, konst, idrott och motion även omfattar bland annat uppsökande ungdomsarbete. Det uppsökande ungdomsarbetet har en viktig uppgift när det gäller att nå de unga som är i behov av stöd och med respekt för deras egna önskemål hänvisa dem till tjänster som motsvarar deras individuella behov. Det behöver fästas särskild uppmärksamhet vid att främja företagare-, ekonomi- och arbetslivsfärdigheter bland unga för att vi ska kunna dämpa inflationens inverkan på de ungas ekonomiska situation. Utskot-

4 https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162565/OKM_2020_28.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Utlåtande KuUU 25/2022 rd

tet understryker ungdomsarbetets och särskilt det uppsökande ungdomsarbetets betydelse för att förbättra de ungas välbefinnande och förebygga marginalisering och det är viktigt att tillräckliga anslag reserveras för detta.

FÖRSLAG TILL BESLUT

Kulturutskottet föreslår

att finansutskottet ökar anslagen för att fortsätta programmet för läskunnighet och programmet En läsgåva till barnet,

att finansutskottet säkerställer tillräckliga anslag för evidens- och kunskapsbaserad utveckling av lärarutbildningen,

att finansutskottet anvisar anslag för att förnya biografernas digitala utrustning,

att finansutskottet anvisar tillräckliga anslag för att täcka Utbildningsstyrelsens grundläggande omkostnader,

att finansutskottet anvisar tillräckliga anslag för att trygga det uppsökande ungdomsarbetet och

att finansutskottet föreslår att riksdagen godkänner två uttalanden (Utskottets förslag till uttalanden).

Utskottets förslag till uttalanden

1. *Riksdagen förutsätter att regeringen snabbt vidtar de åtgärder som behövs för att trygga ett tillräckligt antal nybörjarplatser inom utbildning för lärare inom småbarnspedagogik.*
2. *Riksdagen förutsätter att regeringen snabbt inför ersättning för utlåning av e-böcker och e-ljudböcker.*

Utlåtande KuUU 25/2022 rd

Helsingfors 27.10.2022

I den avgörande behandlingen deltog

ordförande Paula Risikko saml (delvis)
vice ordförande Eeva-Johanna Eloranta sd
medlem Sanna Antikainen saf
medlem Marko Asell sd (delvis)
medlem Jukka Gustafsson sd
medlem Veronika Honkasalo vänst (delvis)
medlem Hilikka Kemppi cent
medlem Anneli Kiljunen sd (delvis)
medlem Mikko Kinnunen cent
medlem Pasi Kivisaari cent
medlem Ari Koponen saf
medlem Mikko Ollikainen sv (delvis)
medlem Ville Valkonen saml
medlem Sofia Vikman saml (delvis)
ersättare Saara Hyrkkö gröna
ersättare Anna Kontula vänst (delvis).

Sekreterare var

utskottsråd Marja Lahtinen
utskottsråd Maiju Tuominen.

Utlåtande KuUU 25/2022 rd

Avvikande mening

Avvikande mening

Motivering

Allmänt

Sannfinländarnas beslutfattande utgår från att trygga Finlands nationella intressen och den finska medborgarens välfärd. Det här ska också synas i användningen av offentliga medel samt i utbildnings- och kulturpolitiken.

Det förekommer stora problem och allvarliga utmaningar i det finländska arbetslivet och i samhället i allmänhet och de beror på den samhälleliga strukturuomvandlingen, omställningen i arbetslivet och den dåliga ekonomiska politiken. Också den finländska småbarnspedagogiken och grundskolan har lidit till följd av detta.

Finländskhet är en positiv sak och en förenande resurs. Därför anser vi att det är viktigt att man inom utbildningen och kulturen värdesätter och främjar finländska värderingar, traditioner och kunskaper. Vi måste komma ihåg att det bara är finländarna som kan värna om dem i denna globala värld. I praktiken betyder det att skolorna också i fortsättningen ska kunna sjunga till exempel sommarsalmer eller andra traditionella sånger och ordna julfester med respekt för historiska traditioner utan att det behöver diskuteras separat.

Grundläggande utbildning och småbarnspedagogik

Den grundläggande utbildningen lider av omfattande problem som beror på de fel som begicks i utbildningspolitiken på 2000-talet. Enbart ökade ekonomiska resurser löser alltså inte de konstaterade bristerna, utan det behövs en förändring i politiken och tänkesättet. Inkluderingen har misslyckats, digitaliseringen och självstyrningen har försämrat inlärningsresultaten, respekten för lärarna och lärarnas auktoritet har urholkats och lärarna sätter onödig tid på administrativa uppgifter.

Trots stora satsningar har ojämlikheten ökat. Risker för marginalisering har ökat särskilt bland pojkar och utmaningarna för andra elever i riskgrupper har ökat ytterligare. Det behövs en korrigering och att vi återgår till det som tidigare gjorde att vårt skolsystem var det bästa i världen. Lärarna måste få arbetsro och eleverna behöver tydligare strukturer. Självstyrning som präglas av mobiltelefoner och skadliga fenomen i sociala medier måste ersättas med fokus på undervisning i grundläggande färdigheter, såsom att läsa och räkna.

Man måste glömma all utveckling som genomförs enbart för utvecklingens skull. Det får inte vara ett självändamål att ändra läroplanerna, utan utvecklingen ska svara på ett konkret problem som lärarna har stött på i sitt arbete eller som föräldrarna har upptäckt hos sina barn. I stället för utbildningspolitiska reformer som dikteras uppifrån och ner måste resurserna riktas exempelvis till att trygga arbetsron för lärarnas grundläggande arbete, till lönerna för anställda inom småbarnspedagogiken och utbildningen samt till att åtgärda problemen med inomhusluften i daghemmen och skolbyggnaderna.

Utlåtande KuUU 25/2022 rd

Avvikande mening

De alltför stora undervisningsgrupperna hämmar undervisningen, inlärningsresultaten och skolfreden. Skolor har tvingats lägga ned specialgrupper, och elever som behöver stöd har överförs till de allmänna undervisningsgrupperna. Vi sannfinländare vill ha tillräckligt små undervisningsgrupper och säkerställa att behoven hos elever i behov av särskilt stöd tillgodoses. Tanken med inkluderingen har varit vacker men den fungerar ändå inte i praktiken, och frågan har under den senaste tiden fått stor synlighet också i medierna.

Uppmärksamhet behöver fortfarande fästas vid den bristande skolfreden och vid bekämpningen av våld i skolan. Den regionala differentieringen i skolorna är ett allvarligt problem, och i Finland finns det tyvärr redan tecken på gängbildning. Fenomenet bör identifieras i skolorna och man behöver förbereda sig på det också i de områden där problemet ännu inte förekommer.

Det ska vara frivilligt att studera svenska på alla utbildningsstadier. När det inte krävs obligatoriska studier i svenska frigörs också resurser för studier i andra främmande språk eller ämnen som eleverna upplever som genuint intressanta och användbara. För att förstå det svenska språkets historiska ställning eller för att i allmänbildande bemärkelse studera grunderna i språket krävs inte tvångssvenska i dess nuvarande form.

Personalbristen inom småbarnspedagogiken är också ett allvarligt problem. I lagstiftningen om småbarnspedagogiken begicks ödesdigra fel, vilket bland annat har lett till att antalet socionomer har rasat. Sannfinländarna anser att det inte behövs undervisning i köns mångfald eller annan overtenskaplig modeideologi, utan småbarnspedagogikens resurser måste styras till fostran och till att anställa och utbilda yrkesutbildade personer som arbetar med barnen.

Gymnasium och yrkesutbildning

Sannfinländarna vill alltså trygga betingelserna för en högklassig gymnasieutbildning. Det är viktigt att bevara ett tillräckligt tätt nätverk av gymnasier. Samtidigt lyfter vi fram vikten av samarbete mellan läroanstalterna på andra stadiet (gymnasierna och yrkesskolorna). Kvalitetskraven på yrkesutbildningen och kunnandet måste förenhetligas. Samtidigt måste identifieringen och erkännandet av kunnande utnyttjas bättre, och studievägarna måste göras flexibla också i praktiken. Det leder till ökad studiemotivation.

Läroavtalsutbildning behöver fortfarande bli ett alternativ som allt fler känner till. Att lära sig genom praktiskt arbete är till exempel för många pojkar det bästa sättet att utbilda sig och skaffa sig ett jobb. Sannfinländarnas utskottsgrupp menar att en examen avlagd genom läroavtalsutbildning på alla sätt måste väga lika mycket som en examen avlagd vid en yrkesläroanstalt.

Universitet

Universitetsutbildningen måste utvecklas utifrån tanken om bildningsuniversitetet. Universitetets centrala uppgift är att fostra till kritiskt och analytiskt tänkande. Att betona yttrandefriheten är ett självändamål i en akademisk miljö, och det ska vara en del av vardagen att ifrågasätta alla former av ideologiskt och dogmatiskt tänkande. Yttrandefriheten är en hörnsten i den västerländska bildningen, demokratin, vetenskapen och konsten och den måste försvaras mot hot.

Utlåtande KuUU 25/2022 rd
Avvikande mening

Universitetsvärlden måste värna om respekten för det finska språket. För att trygga en högklassig utbildning och forskning måste dessutom universitetens grundforskning permanent garanteras tillräcklig och stabil finansiering i stället för den splittrade projektfinansiering som favoriseras i dag. Högskolorna bör uppmuntras att utnyttja externa finansieringskanaler och långsiktigt bygga upp ett alumnätverk. De fungerar också som behövliga kontakter till arbetslivet. Uppmärksamhet bör fästas vid nivån på doktorsavhandlingarna.

Vi måste satsa på samarbete mellan högskolor och företag och på att kommersialisera vårt kunande. Omvärlden för innovationer och produktutveckling kommer att förändras snabbt i och med den globala utvecklingen. Trots våra styrkor finns det brister i hur Finland tar till vara forskning och utvecklingsverksamhet och de behöver åtgärdas. Högskolornas innovationsmiljö kan utvecklas med hjälp av modeller bland annat från universitetscampusen i anglosaxiska länder.

Avslutningsvis

Sannfinländarna vill satsa på motion och idrott för alla finländare direkt via organisationerna. Det är möjligt genom att de anslag som reserveras för ändamålet används effektivt och till så låga administrationskostnader som möjligt. Därigenom kan vi i så hög grad som möjligt främja en sund och fysiskt aktiv utveckling hos finländska barn och unga.

Avvikande mening

Vi föreslår

att finansutskottet beaktar det som sägs ovan.

Helsingfors 27.10.2022

Sanna Antikainen saf
Ari Koponen saf